

СЕКЦІЯ 2 ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ

УДК 502.171(100)

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2020-13-9>

Безсмертнюк Т.П.,
кандидат географічних наук,
старший викладач кафедри туризму та готельного господарства
Волинський національний університет імені Лесі Українки
beztaras@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1580-6157

Мельнічук М.М.,
кандидат географічних наук,
доцент кафедри фізичної географії
Волинський національний університет імені Лесі Українки
melniichuk.mm@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7258-2869

УПРОВАДЖЕННЯ ЗАКОРДОННОГО ДОСВІДУ РЕКРЕАЦІЙНОГО ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЙ В УКРАЇНІ

Розглянуто світову систему категорій природоохоронних територій та визначено місце рекреації у структурі їх функціонування. Встановлено, що рекреаційне використання території за умови збереження природоохоронних заходів характерне для національних парків, пам'яток природи та охоронюваних ландшафтів. Рекреація у природоохоронних територіях виступає основою екологічного туризму – одного з основних напрямів розвитку туристичної галузі. Проаналізовано закордонний досвід рекреаційного використання природоохоронних територій. Основними регіонами, що формують попит на екологічний туризм, є Північна Америка та Західна Європа з високим рівнем життєдіяльності населення. Пропозицію у сфері екологічного туризму формують країни, які характеризуються низьким рівнем технологічного розвитку, що сприяло збереженню навколишнього природного середовища (країни Азії, Африки, Південної Америки). Розглянуто особливості рекреаційного використання національних парків Сполучених Штатів Америки та організації екологічного туризму в національних парках Південної Африки. Визначено напрями застосування проаналізованого досвіду в Україні (законодавчий, програмний, управлінський, технологічний, інформаційний). Запропоновано заходи щодо впровадження закордонного досвіду рекреаційного використання природоохоронних територій в Україні, серед яких: удосконалення інфраструктурної складової природоохоронних установ; раціональне управління рекреаційною діяльністю в межах природоохоронних територій; забезпечення жорсткого контролю за збереженням природного середовища; встановлення ліміту часу перебування в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду; посилення просвітницької роботи з відвідувачами; налагодження стабільного моніторингу за функціональним станом рекреаційно навантажених природних систем. Окреслено перспективи розвитку рекреації в межах природоохоронних територій України на підставі світового досвіду. Підтримка природоохоронних територій, які часто відвідуються туристами, може принести довгострокові економічні вигоди для національної економіки. Природно-заповідний фонд України може стати одним з основних рушіїв розвитку рекреаційної інфраструктури нашої країни, особливо зважаючи на те, що площа природоохоронних територій з кожним роком збільшується.

Ключові слова: рекреаційна діяльність, природоохоронна територія, національний парк, екологічний туризм, закордонний досвід.

Bezsmertniuk T.P., Melniichuk M.M. INTRODUCTION OF FOREIGN EXPERIENCE OF RECREATIONAL USE OF PROTECTED AREAS IN UKRAINE

The world system of categories of protected areas and the place of recreation in the structure of their functioning is considered. Found that recreational use of the territory, subject to conservation measures, is typical for national parks, landmarks of nature and protected landscapes. Recreation in protected areas acts as a basis of ecological tourism – one of the main directions of development of the tourism industry. Foreign experience of recreational use of protected areas is analyzed. The main regions that form demand for ecological tourism are North America and Western Europe with a high level of population activity. The offer in the sphere of ecological tourism is formed by countries that are characterized by a low level of technological development, which has contributed to the preservation of the natural environment (countries in Asia, Africa, South America). The features of recreational use of national parks of the United States of America and organization of ecological tourism in national parks of South Africa are considered. The directions of application of the analysed experience in Ukraine are defined (legislative, program, managerial, technological, informational). The measures on introduction of the foreign experience of recreational use of protected areas in Ukraine are offered, including: improvement of the infrastructure component of protected institutions; rational management of recreational activities within protected areas; providing of strict control over the preservation of the natural environment; setting a limit on the time spent within the territories and objects of the nature reserve fund; strengthening of educational work with visitors; establishing of stable monitoring of the functional state of recreationally loaded natural systems. The prospects for the development of recreation within the protected areas of Ukraine on the basis of world experience are outlined. Support for protected areas, which are often visited by tourists, can bring long-term economic benefits for the national economy. The nature reserve fund of Ukraine should become one of the main drivers of the development of recreational infrastructure in our country, especially given the fact that the area of protected areas is increasing every year.

Key words: recreational activity, protected area, national park, ecological tourism, foreign experience.

Постановка проблеми. Важливим ресурсом для забезпечення стійкого розвитку будь-якої країни, який підтримує навколишнє природне середовище в стабільному стані, зберігає національне природне та культурне надбання, допомагає розповсюджувати екологічні знання серед широких верств населення, підвищує престиж країни в очах потенційних міжнародних та внутрішніх туристів, є природоохоронні території. За даними Всесвітньої туристичної організації, туризм у межах природоохоронних територій входить у п'ятірку основних стратегічних напрямів розвитку туристичної галузі. Разом із тим усе більш актуальною постає проблема збереження природних територій для організації туристичної діяльності. Особливого поширення набувають види туризму, що здійснюються переважно на рекреаційних територіях національних парків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження оптимізації рекреаційних послуг у межах природоохоронних територій, внеску природних цінностей, створеної інфраструктури та контекстуальних чинників у загальний рекреаційний попит на заповідні території зустрічаємо в публікації науковців із Австралії, а саме Елізабет Хенгі, Дж. М. Роуз, А. Ардешірі, М. Ковач (Heagney, Rose, Ardeshiri, & Kovač,

2018). Можливості дослідження в галузі рекреаційної екології на основі досвіду Сполучених Штатів Америки (США) сталого використання відвідувачами охоронюваних територій висвітлено у статті К. А. Монц, Д. Н. Коул, Ю.-Ф. Ліанг, Дж. Л. Маріон (Monz, Cole, Leung, & Marion, 2009). Особливості рекреаційного використання природоохоронних територій в Німеччині досліджував Денніс Каліш (Kalisch, 2012). Дослідження управління та моніторингу рекреаційного використання прибережних природоохоронних територій знаходимо в публікації Р. Ногейра Мендеса, К. Перейра да Сілви, К. ФONSEКИ, О. ГІЛА (Nogueira Mendes, Pereira da Silva, Fonseca, & Gil, 2020). Практику управління відвідувачами як один із важливих компонентів управління природоохоронною установою, відносини між природоохоронною та туристичною діяльністю досліджували Р. Бушелл, К. Брікер (Bushell, & Bricker, 2017). У статті Роберта Е. Меннінга (Manning, 2014) представлена структура управління рекреаційно-туристичною діяльністю в межах природоохоронних територій, яка включає в себе розробку показників і стандартів якості, моніторинг показників якості та здійснення управлінських дій, спрямованих на підтримку стандартів якості.

Питання організації рекреаційної діяльності в межах охоронюваних територій та об'єктів системи національних парків США висвітлено в публікації О.В. Аріон, А.В. Варухи (Аріон, & Варуха, 2014). Національні парки США як форму поєднання природоохоронних і туристичних функцій досліджував О.В. Гриценко (Гриценко, 2013). Обґрунтування напрямків застосування досвіду Південної Африки для розвитку екологічного туризму в Україні знаходимо в публікації Т.Г. Купач, О.Ю. Скидан (Купач, & Скидан, 2014). Дослідженням світового досвіду розвитку екологічного туризму в межах природоохоронних територій присвячені публікації таких вчених, як М.Ю. Коллегаєв (Коллегаєв, 2017), Н.М. Ступень (Ступень, 2016). Європейський досвід використання природно-рекреаційних територій для розвитку туризму досліджував Т.О. Чичкалюк (Чичкалюк, 2016).

Питання використання природоохоронних територій в рекреаційних цілях розглядалися у працях А.Ю. Александрової, Л.С. Безручко, Т.П. Безсмертнюка, С.С. Беляєвої, С. Бойд, М. Вуд, К. Гаггінботтом, Д.О. Гдаліна, В.І. Гетьмана, О.Ю. Дмитрука, Ю.В. Зінька, М.М. Кукурудзи, О.О. Любіцевої, М.М. Мельничука, О.В. Міщенко, Д. Ньюса, Н.В. Овсянникової, Я.Б. Олійника, В.М. Петліна, Г. Рот, Т.К. Сергєєвої, Г. Стенкі, Д. Тімоті, М. Ю. Травкіної, Д. Фенел, В.В. Худоби, Л.П. Царика, П.Л. Царика, М. Шеклі та інших.

Не дивлячись на те, що обране питання користується значним інтересом серед науковців, дослідження світового досвіду рекреаційного використання природоохоронних територій не втрачає своєї актуальності. Особливе практичне значення становитимуть результати досліджень, присвячених розробці ефективних і дієвих напрямів розвитку рекреаційної діяльності в межах особливо охоронюваних територій, що, у свою чергу, сприятиме підвищенню соціально-економічних показників росту окремих регіонів.

Постановка завдання. Метою дослідження є оцінка закордонного досвіду рекреаційного використання природоохоронних територій та визначення можливостей його застосування в Україні. Для досягнення мети були поставлені такі завдання: розглянути світову систему категорій природоохоронних територій та визначити місце рекреації у структурі їх функ-

ціонування; проаналізувати закордонний досвід рекреаційного використання природоохоронних територій; визначити напрями застосування та запропонувати заходи впровадження світового досвіду рекреаційного використання природоохоронних територій в Україні; окреслити перспективи розвитку рекреації в межах природоохоронних територій України на підставі світового досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. За визначенням Міжнародного союзу охорони природи (МСОП) природоохоронна територія – це територія або акваторія, призначена для захисту і підтримки біологічної різноманітності та природних і пов'язаних із ними культурних ресурсів, захист якої встановлюється законом або іншими засобами. Згідно з положеннями МСОП система категорій природоохоронних територій виглядає таким чином:

Категорія Ia – Природний заповідник суворого режиму. Відповідник в Україні – природний заповідник.

Категорія Ib – Місцевість природного стану. Відповідник в Україні: відсутній (з деякими застереженнями – біосферний заповідник).

Категорія II – Національний парк. Відповідник в Україні: національний природний парк, регіональний ландшафтний парк.

Категорія III – Пам'ятка природи. Відповідник в Україні – пам'ятка природи.

Категорія IV – Територія збереження виду/місцеперебування. Відповідник в Україні – заказник.

Категорія V – Охоронюваний ландшафт/узбережжя. Відповідник в Україні: з деякими застереженнями – заповідне урочище.

Категорія VI – Територія контрольованого природокористування. Відповідник в Україні: відсутній (Категорії природоохоронних територій МСОП; International Union for Conservation of Nature).

У табл. 1 наведені основні завдання управління природоохоронними територіями за різними категоріями МСОП.

Наведена у табл. 1 інформація свідчить, що надання можливості рекреаційного та туристичного використання території за умови збереження ефективності природоохоронних заходів характерне для національних парків, пам'яток природи та охоронюваних ландшафтів. Туризм

Таблиця 1

Основні завдання управління природоохоронними територіями за різними категоріями Міжнародного союзу охорони природи

Завдання	Категорії природоохоронних територій						
	Ia	Ib	II	III	IV	V	VI
Наукові дослідження	1	3	2	2	2	2	3
Охорона дикої природи	2	1	2	3	3	–	2
Збереження біорізноманіття	1	2	1	1	1	2	1
Надання екосистемних послуг	2	1	1	–	1	2	1
Збереження природних і культурних цінностей	–	–	2	1	3	1	3
Туризм і рекреація	–	2	1	1	3	1	3
Освіта та просвіта	–	–	2	2	2	2	3
Стале природокористування	–	3	3	–	2	2	1
Збереження елементів традиційної культури	–	–	–	–	–	1	2

Примітка: 1 – головне завдання; 2 – другорядне завдання; 3 – одне з можливих завдань.

Складено авторами за (International Union for Conservation of Nature; Коллегаєв, 2017).

у межах природоохоронних територій спрямований на пізнання, дослідження і збереження заповідних територій. Рекреація в природоохоронних територіях виступає основою екологічного туризму – одного з основних напрямів розвитку туристичної галузі. Згідно з положеннями Міжнародної організації екотуризму під даним видом рекреаційної діяльності розуміється відповідальна подорож у природні зони, області, що зберігає навколишнє середовище і підтримує добробут місцевих мешканців (The International Ecotourism Society). Основна ідея екологічного туризму полягає в турботі про навколишнє природне середовище, яке використовується з туристичною метою. Під екологічними турами розуміються піші, водні, велосипедні, лижні або кінні маршрути екологічними стежками у супроводі гідів, які зазвичай є співробітниками природоохоронних установ.

Лідерами серед країн-постачальників екотуристів являються постіндустріальні країни з високим рівнем доходів населення та розвинутою екологічною самосвідомістю, а саме США, Канада, Німеччина, Великобританія, Австралія, Нова Зеландія. Основний потік екотуристів направлений у країни з розвинутою екотуристичною індустрією, яка приносить до державної скарбниці значний дохід. Провідні позиції за масштабами та об'ємами такого ринку займають США, Канада, Австралія, Німеччина серед розвинутих країн та Коста-Ріка, Нова Зеландія, Еквадор, Кенія серед країн, що розвиваються. Основну частину екотуристів у світі

становлять мешканці промислово розвинених країн, які цікавляться природою та побутом, що збереглися в незайманих куточках планети. Особливий інтерес представляють екзотична природа і культура країн Африки, Азії, Центральної Америки. Таким чином, основними регіонами, що формують попит на екологічний туризм, є Північна Америка та Західна Європа з високим рівнем життєдіяльності населення. Пропозицію у сфері екологічного туризму формують країни, які характеризуються низьким рівнем технологічного розвитку, що сприяло збереженню навколишнього природного середовища. До таких відносяться країни Азії, Африки, Південної Америки.

Основні напрями розвитку екологічного туризму в національних парках можна поділити на дві моделі: 1) американську, або австралійську – це екотуризм у межах особливо охоронюваних природних територій (акваторій) і в умовах «дикої», непорушеної або мало зміненої природи; 2) європейську – це екотуризм у частково антропогенно змінених територіях, поза межами особливо охоронюваних зон і акваторій, на просторі окультуреного або культурного ландшафту. Лідерами розвитку американської моделі є США, Канада, Австралія. За цією моделлю інтенсивно розвивається екотуризм Південної та Центральної Америки, країн Південно-Східної Азії (Коллегаєв, 2017). Основою австралійської моделі слугує концепція, що ґрунтується на пізнанні природи та ознайомленні з її особливостями.

Сполучені Штати Америки, яким належить ідея створення національних парків та які першими у світі розпочали виведення з традиційного господарського використання цінних у природному відношенні територій для їх охорони та рекреації, накопичили значний досвід у питаннях здійснення рекреаційної діяльності у межах природно-заповідних територій. Одним із найбільш репрезентативних зразків поєднання природоохоронної та рекреаційної діяльності є система національних парків США, основними особливостями функціонування якої є: використання механізму оренди ділянки парку компаніям із правом отримання прибутку від організації туристсько-рекреаційної діяльності; доступність для різних груп населення; надання широкого спектру можливостей для задоволення потреб населення в організації дозвілля. Національні парки США орієнтовані в основному на внутрішніх туристів і меншою мірою на закордонних громадян (Александрова, 2009). Служба національних парків США має інформативний сайт (National Park Service), на якому представлені детальні дані щодо кожного природоохоронного об'єкта.

Пропонуємо такі заходи щодо впровадження досвіду США в організації рекреаційної діяльності в межах національних природних парків України: 1) встановлення регулювання рекреаційною діяльністю на найвищому рівні (в США – на федеральному рівні через Службу національних парків та бюро Державного Департаменту Внутрішніх Справ), створення сервісних центрів парків; 2) чітке встановлення правил для дотримання туристами; 3) розробка науково обґрунтованих туристичних маршрутів із найменшою шкодою для природних складових частин території та прокладання їх на місцевості з відповідним маркуванням; 4) відведення спеціальних територій для пішого туризму через встановлення дозволів за окрему оплату, спеціальних майданчиків для пікніків; 5) облаштування кемпінгів, майданчиків для відпочинку з прокатними пунктами, магазинами, де торгують необхідними для подорожі товарами, сувенірами та навіть деревним вугіллям для багать; 6) організація видання та розповсюдження туристичних мап з усією необхідною інформацією; 7) запровадження орієнтації сервісу насамперед на автотуристів (розміщення інфраструк-

тури вздовж доріг, заборона ночівлі поза кемпінгами чи готелями, розробка автотуристичних маршрутів); 8) встановлення обов'язкової оплати за відвідування (впровадження абонементної системи); 9) проведення еколого-просвітницької роботи серед відвідувачів, реалізація відпочинкових програм еколого-освітнього спрямування; 10) запровадження суворого покарання за порушення правил поведінки (Арїон, Варуха, 2014; Гриценко, 2013).

На прикладі США можна прослідкувати деякі тенденції у вирішенні проблеми поєднання відпочинку та охорони природи. Перш за все, це введення більш суворого режиму рекреаційного використання та реорганізація структури національного парку. Необхідність скоротити рекреацію в національних парках призвела до появи в законодавстві США режиму «незайманих територій», який зараз використовується і в інших країнах. При цьому режимі охорона природи грає провідну, а відпочинок – підлеглу роль. Не дозволяються жодні види господарського освоєння території за винятком деяких форм зміни природного середовища, необхідних для обслуговування безмоторного (пішого, верхового і водного) туризму, строго обмеженого по напрямку та об'єму. Забороняється проводити дороги з твердим покриттям. У багатьох американських парках цей режим розповсюджений на 80-90% їх площі. Міжнародний союз охорони природи рекомендує ввести цей режим у всіх країнах світу. Офіційно він прийнятий також у Канаді. Цей режим можна вважати компромісом між суворою охороною і мінімальним господарським використанням у вигляді рекреаційного (Гродзинський, Стеценко, 2003).

Європейська модель м'якого, соціально відповідального екологічного туризму орієнтована на культурний ландшафт та на його збереження. Політика країн із європейською моделлю спрямована на створення максимального комфорту для життя людини, що призвело до серйозних порушень природного балансу загалом і в національних парках зокрема. Особливу увагу варто приділити розвитку подорожей, пов'язаних із пізнанням навколишньої природи та місцевої культури, або ж пізнавальний туризм, який може включати знайомство з окремими цінними ботанічними, зоологічними, гідрологічними, геологіч-

ними, геоморфологічними або іншими природними об'єктами, мальовничими ландшафтами чи антропогенно перетвореними природними комплексами. Зазвичай такі тури являють собою сукупність навчальних, науково-популярних і тематичних екскурсій, що пролягають по спеціально обладнаних екологічних стежках. Даний вид екотуризму особливо популярний у Німеччині, тому його ще називають «німецькою моделлю розвитку екотуризму».

На даному етапі розвитку екологічного туризму Україні притаманна європейська модель, оскільки більшість учених розглядають його як форму проведення вільного часу в заповідних територіях. Проте, незважаючи на це, в Україні необхідно одночасно використовувати також австралійську модель розвитку.

Екологічний туризм є одним із найстаріших, найрозвиненіших та найпопулярніших видів туризму в Південній Африці, в якій розвиток туристичної діяльності – це тривалий процес, що відбувається вже понад століття. Для розвитку в Україні екотуристичної діяльності варто впроваджувати досвід зарубіжних країн, у тому числі і Південної Африки як країни, чий досвід у даній сфері справді багатий. Застосувати цей підхід в Україні можна за такими напрямками, як: 1) законодавчий (законодавче закріплення термінології екотуризму на державному рівні; чіткість та узгодженість законодавчих положень про екотуризм); 2) програмний (застосування концепції «відповідального туризму» для уникнення екологічного протиріччя між туристичною та природоохоронною діяльністю); 3) управлінський (організація системи ефективного управління об'єктами екотуризму на державному рівні); 4) технологічний (розвиток інфраструктури екотуризму; модернізація інфраструктури екотуристичних об'єктів із дотриманням положень концепції «відповідального туризму», в т. ч. з використанням сучасних екологічно чистих технологій); 5) інформаційний (організація високого рівня інформаційного забезпечення екотуризму; спрощення доступу для широкої публіки до інформації, що стосується екотуризму; створення загального інформаційного веб-ресурсу об'єктів екотуризму) (Купач, Скидан, 2014).

Цінним є досвід інших країн щодо регулювання рекреаційного навантаження на території природоохоронних установ. Так, у зару-

біжних національних парках розрізняють два типи заходів щодо регулювання рекреаційного навантаження – регуляційні та маніпуляційні. До регуляційних належать різноманітні обмеження щодо відвідування території парків (на в'їзд транспорту, величину групи, часу перебування на території парку). Маніпуляційні заходи передбачають непрямий вплив на умови перебування рекреантів та загальний напрямок туристичного потоку. Як правило, на останній туристи реагують позитивно, отримуючи достовірну інформацію про те, за що вони платять, входячи на територію парку, про переваги перебування в тому чи іншому місці, про цікаві об'єкти огляду на тому чи іншому маршруті. Тобто у відвідувачів формується усвідомлене бажання та прийняття рішення прислухатись до рекомендацій працівників парку.

Державна політика світових країн у сфері екологічного туризму істотно відрізняється. Яскравим прикладом є Канада, Беліз і Фінляндія, в державних органах яких створено окремі департаменти або консультаційні ради з екологічного туризму при відповідних міністерствах. Уряди таких країн, як Коста-Ріка, Намібія та Австралія, включили розвиток екотуризму до пріоритетних напрямів розвитку своїх країн. У Німеччині та Туреччині з державних бюджетів виділяються значні кошти на розвиток цієї галузі, а у США створені окремі урядові організації, основними завданнями яких є охорона навколишнього середовища та розробка програм розвитку екологічного туризму (Ступень, 2016).

У зв'язку з вищевикладеним пропонуємо такі заходи щодо впровадження світового досвіду рекреаційного використання природоохоронних територій в Україні: створення відповідного правового підґрунтя та розробка стратегії рекреаційного використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду на засадах збалансованого розвитку в розрізі напрямів державної політики з урахуванням екологічних, соціальних та економічних чинників впливу; орієнтація та розвиток сфери рекреаційного використання природоохоронних територій в напрямі збалансування інтересів із суміжними галузями; удосконалення інфраструктурної складової частини природоохоронних установ; раціональне управління рекреаційною діяльністю в межах природоохоронних територій; збільшення кількості екологічних стежок і

маршрутів із врахуванням допустимих показників рекреаційного навантаження на природні комплекси; формування та розвиток екологічно безпечної транспортної мережі природоохоронних установ; створення більш привабливих економічних умов для екотуризму порівняно з іншими видами господарської діяльності; забезпечення жорсткого контролю за збереженням природного середовища; локалізація зон інтенсивного рекреаційного використання на периферії природоохоронних територій; встановлення ліміту часу перебування в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду; посилення просвітницької роботи з відвідувачами; налагодження стабільного моніторингу за функціональним станом рекреаційно навантажених природних систем.

Підтримка природоохоронних територій, які часто відвідуються туристами, може принести довгострокові економічні вигоди для національної економіки. Деякі країни змогли створити джерело прибутку на основі розвитку туризму в межах природоохоронних територій, створили валютні надходження в бюджет і забезпечили зайнятість місцевого населення.

Можливості та перспективи різних континентів і країн розвивати рекреаційну діяльність на базі природоохоронних територій істотно розрізняються. Необхідно відзначити, що виникнення і розвиток екологічного туризму в Україні тісно пов'язаний із виділенням територій та об'єктів природно-заповідного фонду, привабливих з естетичної та рекреаційної точок зору. Саме природоохоронні території стали центрами екологічного туризму в усьому світі. У випадку України природно-заповідний фонд може стати одним з основних рушіїв розвитку рекреаційної інфраструктури нашої країни, особливо зважаючи на те, що площа природоохоронних територій з кожним роком збільшується.

Висновки із проведеного дослідження.

Вивчення, узагальнення та впровадження зарубіжного досвіду щодо організації рекреаційної діяльності в межах природоохоронних територій, забезпечення ефективного управління відповідно до кращих зразків міжнародної практики є одним із напрямів збалансованого рекреаційно-туристського використання природно-заповідного фонду України. Проаналізований досвід є прикладом успішного поєднання рекреаційної та природоохоронної

діяльності, що сприяє мінімізації негативних ефектів і максимальному збільшенню потенційних переваг з точки зору соціально-економічного розвитку. Отримані результати свідчать про те, що ефективне рекреаційне використання природоохоронних територій забезпечується ґрунтовно розробленою нормативно-правовою базою, належною державною та фінансово-організаційною підтримкою, детальним та професійним плануванням рекреаційного використання природоохоронних територій, формуванням та реалізацією орієнтованих туристських продуктів, наданням високоякісних платних рекреаційних послуг, постійним моніторингом туристичної діяльності. Для України зарубіжний досвід рекреаційного використання природоохоронних територій є корисним та має бути врахований з огляду на такі напрями, як законодавчий, програмний, управлінський, технологічний, інформаційний. Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо у розробці дієвих механізмів забезпечення державного регулювання розвитку рекреаційної діяльності в межах природоохоронних територій з урахуванням досвіду зарубіжних країн.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Александрова, А.Ю. (Ред.). (2009). *География туризма (2)*. Москва: Кнорус. [Alexandrova, A.Yu. (Ed.). (2009). *Geography of tourism (2)*. Moscow : Knorus. (In Russian)].
2. Аріон, О.В., Варуха, А.В. (2014). Рекреаційна діяльність в межах охоронюваних територій та об'єктів системи національних парків Сполучених Штатів Америки. *Конструктивна географія та раціональне використання природних ресурсів*, 9, 19–29. [Arion, O.V., Varukha, A.V. (2014). Recreational activities within protected areas and objects of the national park system of the United States of America. *Constructive geography and rational use of natural resources*, 9, 19–29. (In Ukrainian)].
3. Гриценко, О.В. (2013). Національні парки Сполучених Штатів Америки як форма поєднання природоохоронних і туристичних функцій. *Конструктивна географія та раціональне використання природних ресурсів*, 5, 75–89. [Gritsenko, O.V. (2013). National parks of the United States of America as a form of combination of protection and tourism functions. *Constructive geography and rational use of natural resources*, 5, 75–89. (In Ukrainian)].
4. Гродзинський, М.Д., Стеценко, М.П. (Ред.). (2003). *Заповідна справа в Україні*. Київ. [Grodzinsky, M. D., Stetsenko, M. P. (Ed.). (2003). *Reserved business in Ukraine*. Kiev. (In Ukrainian)].

5. Категорії природоохоронних територій МСОП. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Категорії_природоохоронних_територій_МСОП. [IUCN natural protected territories categories. Retrieved from https://uk.wikipedia.org/wiki/Категорії_природоохоронних_територій_МСОП. (In Ukrainian)]. (дата звернення: 14.03.2020).
6. Коллегаєв, М.Ю. (2017). Світовий досвід розвитку екотуризму в національних парках. *Педагогіка формування особистості в загальноосвітній і вищій школі*, 56–57 (109–110), 195–200. [Kollegaev, M. Yu. (2017). World experience of ecotourism development in national parks. *Pedagogy of formation of personality in general education and higher education*, 56–57 (109–110), 195–200. (In Ukrainian)].
7. Купач, Т.Г., Скидан, О.Ю. (2014). Напрямки застосування досвіду Південної Африки для розвитку екологічного туризму в Україні. *Конструктивна географія та раціональне використання природних ресурсів*, 11, 118–126. [Kupach, T.G., Skidan, O.Yu. (2014). Directions of application of the experience of South Africa for the development of ecological tourism in Ukraine. *Constructive geography and rational use of natural resources*, 11, 118–126. (In Ukrainian)].
8. Міжнародний союз охорони природи. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Міжнародний_союз_охорони_природи. [International Union for Conservation of Nature. Retrieved from https://uk.wikipedia.org/wiki/Міжнародний_союз_охорони_природи. (In Ukrainian)]. (дата звернення: 14.03.2020).
9. Ступень, Н.М. (2016). Світовий досвід розвитку екологічного туризму на рекреаційних територіях. *Збалансоване природокористування*, 3, 94–99. [Stupen, N.M. (2016). World experience of the development of ecotourism in recreational territories. *Balanced Nature Management*, 3, 94–99. (In Ukrainian)].
10. Чичкалюк, Т.О. (2016). Європейський досвід використання природно-рекреаційних територій для розвитку туризму. *Вісник Одеського національного університету*, 21(2), 138–141. [Chichkaliuk, T.O. (2016). European experience of the use of natural and recreational territories for tourism development. *Bulletin of Odessa National University*, 21(2), 138–141. (In Ukrainian)].
11. Bushell, R., Bricker, K. (2017). Tourism in protected areas: Developing meaningful standards. *Tourism and Hospitality Research*, 17(1), 106–120. URL : <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1467358416636173?journalCode=thrb>. (дата звернення: 14.03.2020).
12. Heagney, E. C., Rose, J. M., Ardeshiri, A. and Kovač, M. (2018). Optimising recreation services from protected areas – Understanding the role of natural values, built infrastructure and contextual factors. *Ecosystem Services*, 31 (C), 358–370. URL : <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212041617303881>. (дата звернення: 14.03.2020).
13. International Union for Conservation of Nature. URL : <https://www.iucn.org>. (дата звернення: 14.03.2020).
14. Kalisch, D. (2012). *Recreational use of protected areas in Germany: Evaluating visitors' perception of crowding in the Wadden Sea National Park*. (Dissertation zur Erlangung des akademischen Grades Doktor der Ingenieurwissenschaften). Technische Universität Berlin, Berlin. URL : <https://d-nb.info/1023947153/34>. (дата звернення: 14.03.2020).
15. Manning, Robert E., (2014). Research to guide management of outdoor recreation and tourism in parks and protected areas. *Koedoe*, 56 (2), 1–7. URL : http://www.scielo.org.za/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0075-64582014000200002. (дата звернення: 14.03.2020).
16. Monz, C. A., Cole, D. N., Leung, Y.-F. and Marion, J. L. (2009). Sustaining Visitor Use in Protected Areas: Future Opportunities in Recreation Ecology Research Based on the USA Experience. *Environmental Management*. URL : https://www.fs.fed.us/rm/pubs_other/rmrs_2009_monz_c001.pdf. (дата звернення: 14.03.2020).
17. National Park Service. URL : <http://www.nps.gov/index.htm>. (дата звернення: 14.03.2020).
18. Nogueira Mendes, R., Pereira da Silva, C., Fonseca, C., and Gil, A. (2020). Managing and Monitoring the Recreational Use of Coastal Protected Areas: the Case of Berlengas Nature Reserve (Portugal). *Journal of Coastal Research*, 95, 123–127. URL : <https://bioone.org/journals/Journal-of-Coastal-Research/volume-95/issue-sp1/SI95-024.1/Managing-and-Monitoring-the-Recreational-Use-of-Coastal-Protected-Areas/10.2112/SI95-024.1.short?tab=ArticleLink>. (дата звернення: 14.03.2020).
19. The International Ecotourism Society. URL : <https://ecotourism.org>. (дата звернення: 14.03.2020).

Стаття надійшла до редакції 01.09.2020.

The article was received 01 September 2020.